

жання допомоги та співробітництва у забезпеченні правопорядку, боротьбі із злочинністю тощо. Наслідком цього буде підвищення і соціального статусу охоронця правопорядку з точки зору населення. У цій ситуації поліпшиться кадровий відбір, бо відпаде фактор побоювання певної частини молоді нести службу в міліції через недоброзичливе ставлення населення до останньої. Але усе це скоріше можна сприймати як загальний напрямок і довготривалу перспективу позитивного розвитку органів міліції в Україні.

Таким чином, використання досягнень теорії раціональної поведінки, інтераціоналістських концепцій дозволяє визначити значення цілі та методів для її досягнення для встановлення взаємодії міліції і населення; розглянути роль контактів, очікувань від взаємодії людини з працівником міліції та її реальних наслідків, оцінки з боку громадянина контакту з міліціонером тощо.

Список літератури:

1. Вебер М. Избранные произведения. М., 1990.
2. Город и государство: проблемы, тревоги, надежды горожан Востока Украины / Бакиров В.С., Кушнарв Е.П. и др. Х., 1996.
3. Криминогенная ситуация и взаимосвязь милиции и населения в Харькове / Научный отчет – Харьков: Архив НИЛ УнВС. 1997. 1999.
4. Соболев В.А. Общественное мнение об уровне обеспеченности прав человека в Украине // Вестник Международного славянского ун-та. Серия «Социология». 1999. Т.2. №6.
5. Ручка А.О., Танчер В.В. Курс історії теоретичної соціології. К., 1995.

Надійшла до редколегії 28.01.2000

*О.С. Логвиненко, директор
Харківського НДІ регіональної політики*

ОСОБАИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА І ЕЛЕКТОРАТУ В СУСПІЛЬСТВІ ПЕРЕХІДНОГО ТИПУ

Одним із складних соціальних процесів, які відбуваються в політичному житті України, є неузгодженість взаємодії між електоратом регіонів, суспільства в цілому і політичними лідерами. Внаслідок цього до політичної влади, до управління на рівні областей, районів, селищ приходять інколи випадкові особи, а не ті лідери, які могли б принести суспільству велику користь.

Проблеми взаємодії політичного лідерства і електорату сьогодні актуальні і в теоретичному плані. Проблеми починаються вже з визначення самого поняття «політичний лідер». Використання самого поняття «лідер» – принаймні на рівні науково-довідкової літератури – лишалось незмінним вже протягом ста років [1, с.316]. Найпоширенішим визначенням поняття «лідерство» є таке: лідер – це особа, яка здатна впливати на інших з метою інтеграції їх діяльності, котра спрямована на реалізацію інтересів групи, громади, суспільства [2, с.156]. Але поза цим визначенням залишаються чинники, які дозволяють певній людині здійснювати вплив на людей в певному напрямку.

Справа в тому, що впродовж тривалого часу в теоріях про політику і політиків основна увага приділялась виявленню суттєвих ознак політичних лідерів, які допомагають йому впливати на суспільні відносини (Аристотель, Плагон, Конфуцій, Н.Макіавеллі тощо).

Вищезгаданий напрям отримав назву “персоналістський підхід”. Згідно з цим підходом, чинниками, які дозволяють політичному лідеру досягти і утримувати владу, є його особливі моральні, ділові, особисті та інші якості. За різними підрахунками, таких якостей нараховувалось до 180. Політичний лідер, як стверджує М.Трофимов, повинен володіти такими характеристиками: враховувати, висловлювати і відстоювати погляди тієї чи іншої групи; інтереси суспільства для нього мають бути вище особистих, саме це значною мірою і створює йому авторитет; здатність організувати діяльність; комунікабельність та ораторські здібності; політична культура. Крім усіх інших якостей, це особистість має бути ерудованою, коректною, гідною у моральному плані людиною [3, с.37].

Лідер повинен бути близьким до членів своєї групи, до своїх послідовників, людей, якими він керує. Він повинен мати спільні або близькі риси, погляди, цілі, інтереси. Але чи є сьогодні у світі хоч один політичний лідер, який би відповідав вказаним вище вимогам? Взагалі, згідно з персоналістською теорією лідерства, Фраклін Рузвельт та Адольф Гітлер повинні мати тотожні або дуже схожі особисті риси, що для кожного з нас є абсолютною нісенітницею. Цілком зрозуміло, що співставляючи таких відомих політичних та державних діячів, як Тамерлан і Мартін Лютер Кінг, Ганді і Саддам Хусейн, можна зробити висновок, що при простому переліку якостей, які мають бути притаманні ідеальному лідеру, поза увагою залишається конкретно-історична ситуація, що супроводжувала діяльність того чи іншого політичного діяча, різноманітна політична культура того часу.

Все це призвело до того, що популярна колись теорія «великої особистості», яка припускала, що усі великі лідери мали певні загальні риси, вже дискредитувала себе.

Друга теорія лідерства дістала назву ситуаційної або функціональної. Прихильники цієї концепції вважають (Стогдилл, Браун, Кон та інші), що та або інша людина стає лідером не тому, що вона відрізняється якимись особливими рисами від своїх послідовників, а лише завдяки тій або іншій ситуації, і тому людина, що була лідером в одних умовах, не обов'язково буде лідером в іншій.

Будучи з одного боку більш вільним, ніж його послідовники, лідер водночас цілком залежить від них. Маючи можливість грати істотну роль у формуванні навколишнього світу, він у той же час значною мірою формується цим світом. Людина стає лідером інших людей лише в тому випадку, якщо вона веде їх до досягнення цілі, якщо висловлює їхні інтереси. Маючи контроль над оточуючими, лідер, у свою чергу, контролюється ними. Лі-

дер, який занадто відхиляється від групових стандартів, може втратити свій вплив.

Але деякі вчені (Сміт, Тейнеб) вважають, що в будь-якій ситуації необхідні такі риси характеру, як енергійність, наполегливість, емоційна стійкість і впевненість у собі. При рідкісному збігу обставин – сполученні певних якостей з певною ситуацією – з'являється історична особистість. Тобто, щоб з'явився Наполеон, Ленін або Черчіль, потрібній людині необхідно з'явитись в потрібному місці та ще й в потрібний час.

Особливо актуальним є використання ситуаційної теорії лідерства у сучасному політичному житті України. Сучасна політична ситуація в Україні характеризується гострою конкурентною боротьбою між різними політичними течіями, швидкими змінами в розстановці сил на політичному фронті (згадаємо лише історію колишнього прем'єр-міністра Павла Лазаренка та його партії «Громада»). Це обумовлюється такими чинниками:

- глибокою системною кризою в усіх сферах суспільного життя;
- невизначеністю шляхів виходу з неї (всім ясно, що щось потрібно робити, але не всі знають що, а ті, хто знає, не можуть порозумітися між собою);
- переходом від тоталітарного режиму до демократичного, який характеризується тим, що політичний авторитет здобуває той, на боці якого суспільна думка.

У сучасній швидкоплинній політичній ситуації перед політичним діячем постає два завдання: по-перше, здобути політичний авторитет, по-друге, втримати його та підвищити.

Гостро постає проблема взаємодії політичного лідера з електоратом. Сучасні політологи і соціологи зосереджують зусилля на дослідженні механізмів управління поведінкою електорату, на розробці і впровадженні технологій (у тому числі і «брудних»), завдяки яким будь-який лідер може отримати перемогу в конкурентній боротьбі із суперниками (Бєбїк В.М., Єгорова-Горшман Є.В., Жмиріков А.Н., Почепцов Г.Г., Бурд'є П., Грушин Б.А., Лїнсет С., Ноель-Нейман Є., Вишняк О.І., Петров О.В., Панютто В.І., Хмелько В.Є.).

Сучасний механізм взаємодії політичного лідера з електоратом характеризується тим, що безпосередньо з електоратом взаємодіє не сам політичний діяч, а його образ, імідж. Безпосередні канали комунікації (публічні виступи, участь в мітингах тощо) поступаються місцем опосередкованим. Це обумовлюється швидким розвитком засобів масової комунікації, особливо телебаченням, ускладненням розвитку усіх сфер суспільного життя. Пересічний громадянин не може на рівні фахівця, враховуючи усі фактори, оцінити діяльність того або іншого політичного діяча, межу його відповідальності за стан в суспільстві, для цього в нього немає ні можливостей, ні потреби. Теорія раціонального вибору, яка пояснює поведінку виборця як вибір альтернативи, яку він вважає для себе найкращою на підставі логічних суджень, не може повністю описати поведінку виборця через обмеже-

ність раціональності виборця, яка обумовлюється обмеженістю інформації та часу. Пересічний виборець не має необхідної і достовірної інформації, а також не має часу занадто довго думати над варіантами вибору.

На його вибір впливають елементи суспільної свідомості:

- ціннісні орієнтації та установки особистості, які формуються під впливом загальнолюдських та групових цінностей;
- когнітивний потенціал (рівень інформованості особистості);
- суспільна думка;
- суспільний настрій.

У процесі формування суспільної свідомості велику роль відіграють засоби масової комунікації, які і є головними каналами постачання інформації про політичного діяча, особливо загальнонаціонального рівня, засобами створення його образу.

Виникає проблема довіри населення до образу лідера, особливо в нашій політичній культурі, коли образ, створений фахівцями-іміджмейкерами в період виборчої гонки, руйнується самим політичним діячем в період безпосередньої участі в державному управлінні. Але ця проблема характерна не тільки для нашого суспільства. Так, в опитуванні громадської думки в США 84% американців підтримали обмеження на політичну рекламу; 82% засуджували політичну рекламу за надмірний негативізм, а 79% хвилювало те, що політична реклама пропонує електорату ідеальну картинку замість реальної людини [4, с.6].

У нашій країні дуже часто складається така ситуація, коли голосують не за когось, а проти когось. Наприклад, у виборчій кампанії Президента України 1999 р. командою Л. Кучми дуже широко використовувалися пропагандистські ролики типу «Голосуй за Кучму, щоб не повернулись радянські часи!». Взагалі, згідно з щомісячними опитуваннями громадської думки Українським інститутом соціальних досліджень та Центром «Соціальний моніторинг», рівень задоволеності Президентом Л. Кучмою протягом 1999 р. досягав в середньому 15%, а рівень незадоволеності 55-60%, та і в рейтингу кандидатів на пост президента Л. Кучма не займав першу позицію, але це не завадило йому досягти перемоги [5]. Можна зробити висновок, що люди голосували не стільки за нього персонально, скільки за той шлях суспільного розвитку, який він уособлював.

Це вказує на те, що в сучасному політичному житті стара політична еліта вже втрачає свої позиції, а нова ще не народилася, або не досягла загальнонаціонального рівня. Проблема формування нової політичної еліти, яка дійсно була б спроможна об'єднати суспільство і вивести Україну з загрози, залишається відкритим.

Таким чином:

- проблема взаємодії лідера і електорату завжди займала провідне місце в політичних і соціальних вченнях. Але якщо в традиційних теоріях перевага надавалась якісним ознакам лідера при взаємодії з громадськис-

тю, то в сучасних концепціях увага приділяється ситуаціям, які потребують лідерів з різними ознаками;

– на ефективність взаємодії лідера з елеторатом впливають як безпосередні контакти (виступи, зустрічі тощо), так і опосередковані (перш за все через ЗМІ);

– знання механізму взаємодії лідера з електоратом дає можливість коректувати особисті ознаки і стиль поведінки лідера та спосіб його спілкування з громадськістю.

Список літератури:

1. Політологія: Навч. посібник для вузів/ Упоряд. та ред. М. Сазонова. Х., 1998.
2. Политология: Энциклоп. словарь. М., 1993.
3. Трофимов М.И. Политическое лидерство // Социально-полит. науки. 1991. №12.
4. Почепцов Г.Г. Имидж и выборы. К., 1997.
5. Моніторинг громадської думки населення України // Інформ. бюлет. Українського інституту соціальних досліджень та Центру "Соціальний моніторинг". 1999. №№1-12.

Надійшла до редколегії 28.01.2000

*С.С. Сливка, канд. юрид. наук, доцент
каф. теорії та історії держави і права
Львівського ін-ту внутр. справ МВС України*

НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА

Однією із важливих проблем професійної культури юриста є його *національна культура*. Причому суть на даний час полягає не стільки у її формуванні, скільки у відродженні національно-державницьких засад правничої діяльності. Це буде початком у національній культурі юриста. Наразі – це її буття та призупинення процесу (а тепер ще й активного) нівелювання національних цінностей, недопущення процесу ослаблення і без того ослабленої держави України. Тобто у поняття “юрист” потрібно вкладати (у свідомості українців) первинність національного, а вторинність загальнонаціонального. Слово “юрист” взагалі (у загальному) є незрозумілим, очевидно, це позадержавний, позанаціональний спеціаліст. Адже право, суб’єктами якого є юристи, – це досягнення, інтелектуальні здобутки народу, нації, де закладений відповідний менталітет й “запрограмована” його дія. Такий правовий код нації може зрозуміти лише національний юрист.

Отже, під національною культурою юриста розуміємо його *уміння використовувати і впроваджувати культурно-правові здобутки й загальнолюдські цінності, усвідомлювати політико-правову мету нації у сучасному державотворенні в Україні.*

На нашу думку, складовими елементами національної культури юриста є *державна українська мова, мовлення (слово), мовленнєвий режим та етикет, національне мислення, ставлення до національної безпеки і виконання національного обов’язку.*